

मनसं हवयं सैन्यम् । तित्ता कावमापी पित्तं वदं य-
त्पुण्यवीर्यत्वान्मधुरा मत्स्याय । कटुकं मूत्रं क्षेप्राणं
वदं यति स्निग्धवीर्यत्वात् । कण्ठं कण्ठित्यं क्षेप्राणं
ममयति हृद्यवीर्यत्वान्मधुरं सौहृदम् । तदेतज्जिदर्थमभा-
सतुक्तम् । भवन्ति चाल ये रसावातममना भवन्ति यदि
तेषु वै । रौक्ष्ण्यलाघवैत्यानि न ते हन्तुः समीर-
यम् । ये रसाः पित्तममना भवन्ति यदि तेषु वै । तै-
र्योष्णपुलकताचैव न ते तत्कर्मकारिणः । ये रसाः
क्षेप्राणमना भवन्ति यदि तेषु वै । क्षेप्राणरसवैत्यानि
मनासं वदं यन्ति ते । “तस्माद्वीर्यं प्रधानमिति” ।
द्रव्यगतवीर्यं रसाद्यनुगुणशक्तिविशेषरूपम् तच्च पि-
त्वाचिन्त्यक्रियाहेतुत्वेन द्विविधम् । तत्र चिन्त्यक्रिया-
हेतुः प्रभावापरचर्यायो इत्याणां रसाद्यनुगुणकार्य-
करशक्तिः यथोक्तं “भूतप्रभावातिशयो इव्ये पाके रसे
स्थितः । चिन्त्याचिन्त्यक्रियाहेतुवीर्यं धम्मनरेभंतम्”
अकदं । भावप्रं वीर्यप्रभावयोर्भेद उक्तो यथा
“इव्ये रसो गुणो वीर्यं” विपाकः शक्तिरेव च । व-
दायाः पञ्च निवन्ति स्वं स्वं कुर्वन्ति कर्म च” इति
सामान्यतः इव्यगतान् पञ्च पदार्थांस्तुक्ता रसगुणास्तुक्ता च
“उष्णशीतगुणोक्तभातु भूपेर्वीर्यं” द्विधा कृतम् । यत्
सर्वमग्निशोभिवं दशगुणं भुवनलयम्” वाग्मभट्टोक्तस्तुक्ता च
“विपाकश्च दर्शयित्वा प्रभागे चक्षितो यथा “रसादि-
शब्दे यत्कर्म विधि” तत्प्रभावजम् । दन्तो रसाद्यैस्तु-
स्यापि चित्तकक्ष विरेचनी । जघनक्ष च मूत्रोका हतं
शौरस्य दीपनम् । प्रभावस्तु यथा धातो चक्षुषस्य
रसादिभिः । समापि कुर्वते दोषक्षितवस्य विनाशनम् ।
क्षिप्नु केवयं इव्यं कर्म कुर्यात् प्रभावतः । स्वरं हन्ति
विरोधहा सङ्घेदेवीजटा यथा” । तथा नानौषधिवोगे
मूत्र प्रति क्षणात् यदात्रयवीर्यो न तत्र तत्र रसादिहे-
तुविचारः कर्तव्यः यत आह सुसुतः “अभी सामान्य-
चिन्त्यानि मविद्वानि क्षमावदः । आगमेनोपयोष्यानि
मेतजानि विचक्षणे । प्रकीर्तयचक्षणाः मविदाश्च स्त-
जावताः । नोपपीहेतुभिर्मेकाः परीक्ष्येत कदाचन ।
विद्वद्भुवनयोगे भूयसास्तु हि जायते । रसं विपाकसो
वीर्यं प्रभावस्तान् व्य मोहति” इत्यन्तेन रसगुणवीर्यं
विपाकवीर्यप्रभावस्वरूपान्युक्तानि । अतस्तयोर्भेदो युक्तः ।
वीर्ययत् ति० वीर्यमव्ययं मत्तं मय्य तः । इदं वति म-
द्वयं २वीर्यं युक्ते च वीर्यं वन्त्योपधानीव” कुमारः ।

वीहार पु० विक्षिप्यतेऽत्र वि+ह-आधारे चञ् टोप् । १५५-
मन्दिरे मन्त्रं च ।

वुग योगे आ० पर० प्रक० सेट् इति । बुद्धिर्ति अयुद्धीत् ।
वुट् ज्ञे चुरा० उभ० सक० सेट् इति । बुद्धयति अयुद्धत् न
तु आवरणे च० उभ० सक० सेट् । वारयति ते अवीर्यत् न ।
तु सेवायां कृत्वा० आ० सक० सेट् । इत्योते “इत्यते हि विवृण-
कारिणम्” किरा० । अवरीट् अवरीट् अहत ।

तु वरणे आ० उभ० सक० सेट् । वरति ते अवरीत् अवरी(री)ट्
तु वरणे आदि० कृत्वा० च उभ० सक० सेट् । इत्योति इत्युत
इत्यति इत्योते अवरीत् अवरीट् अवरीट् अहत ।

तुं हित न० इहि-क्त । करिगर्जने अमरः ।

तुका आदाने आ० आत्म० सक० सेट् । वर्कते अगर्कित ।

तुका पु० टक-क । १ तुक्कुराकारे करिष्यताके व्याचरे ।

(घोष) २ काके उचादि० । इवकहणे मन्त्रं च० । ३ म्हाणे
हारा० । ४ क्षत्रिये पुंस्त्री० । ५ अनेकद्वयजन्ते धूपे ७ वरक-
इवे रत्नमा० उदरस्थे पत्रजिभेदे उकोदरः । ८ अन्वडायां
स्त्री वा गौरा० स्त्री । ९ रसं प्रातो स्निग्धं स्त्री ।

तुकादंश पुंस्त्री० । टकं दयति दन्त्य-यच् । १ तुकुरे हेमच०
स्त्रियां स्त्री ।

तुकाधूप पु० टक्यते टक-वज्रयं क कर्म० । नानाद्रव्यमिश्रिते
दयाङ्गादौ धूपे अमरः । २ वरकइवे च(टारपिन्) अमरः
तुकाधूर्तं पुंस्त्री० । टक इव धूर्तः । ३ म्हाणे हारा० स्त्रियां
स्त्री । [मिहति (तथोक्ति) रत्नमा० ।

तुकाची पु० टक्योवाति पुष्पमय च्च रत्ना० स्त्री ।
तुकाराति पु० इत० । तुकुरे राजनि० टकरिपादयोऽप्यत्र ।
तुकोदर पु० टकनामाश्विदरे यत् । “यस्य तोष्णो टको
नाम लठरे इव्यवाहनः । मया दत्तः स प्रमाणा तेन
चासौ टकोदरः” मत्तपु० ६१ ख० उक्ते भीमे “जघन्युचे
वचनं टकोदरः” किरा० ।

तुक्ण लि० प्रच-क्त । विज्ञे अमरः ।

तुच्च वरणे आ० आत्म० सक० सेट् । इत्यते अहन्ति ।

तुच्च पु० प्रच-क् । त्वनेऽपि जायमाने द्रुमे । तुच्छाद्यं च ।
वृक्षश्च तुच्छः । [स्त्रियां स्त्री ।

तुच्चचर पुंस्त्री० । टक्चे चरति चर-ट । वानरे धनञ्जयः
तुच्चच्छाय न० इत० । वज्रां टक्कायां कायायाम् ।

तुच्चधूप पु० इत्योऽपि धूपकत्वाधनम् । वरकइवे राजनि० ।
तुच्चनाथ पु० इत० । वटइवे मन्त्रं च० । [मन्त्रं च० ।

तुच्चपाक पु० टक्य पाकः शिपुतिव जटितत्वात् । वटइवे